

Lisensoidun aineiston käytettävyys e-lukulaitteissa

Mari Aaltonen

Aalto-yliopiston kirjasto

Tietoaineistoseminaari 2011: Tavoitteena hyvä käytettävyys!

8.3.2011

Aalto-yliopisto Kirjasto
Aalto-universitetet Biblioteket
Aalto University Library

Esityksen sisältö

- E-kirjat
- Aalto-yliopiston e-kirjakokoelmat ja hankintapolitiikka
- E-kirjanlukijat
  - Yhteensopivuus e-kirjojen kanssa
  - Käytettävyys
- E-lukijoiden tulevaisuus

Mikä on e-kirja?

- Sähköisessä muodossa oleva teos
- E-kirjoja on saataville useassa eri formaatissa, jotka on kehitetty erilaisille päätelaitteille
- Yleisimmät tiedostoformaatit: pdf, html, epub
- Luettavissa tietokoneen näytöltä, mobiililaitteella, e-kirjan lukulaitteella
- Sanakirja, kurssikirja, hakuteos, romaani...

E-kirjojen käyttö

- Kustantajien palvelut
  - Aineisto ladataan itselle kustantajan sivuilta
  - Pdf-muodossa
- Välittäjien palvelut
  - Käyttö vain palvelun käyttöliittymän kautta tai ladattavissa rajoitetuksi ajaksi omalle koneelle
  - Joka palvelussa oma lukuohjelma
  - Käyttörajoituksia

Aalto-yliopiston kirjasto

- Vuoden 2010 alussa Teknillinen korkeakoulu, Helsingin kauppakorkeakoulu ja Taideteollinen korkeakoulu yhdistyivät uudeksi Aalto-yliopistoksi
- Aalto-yliopiston kirjasto muodostui TKK:n, HKKK:n ja TaiK:n kampuskirjastoista
- Kirjaston henkilökunta noin 95 henkilöä
- Hankintabudjetti noin 2,1 milj. euroa (2009)
- Hankintabudjetista käytetään noin 84 % elektroniseen ja 16 % painettuun aineistoon (2009)

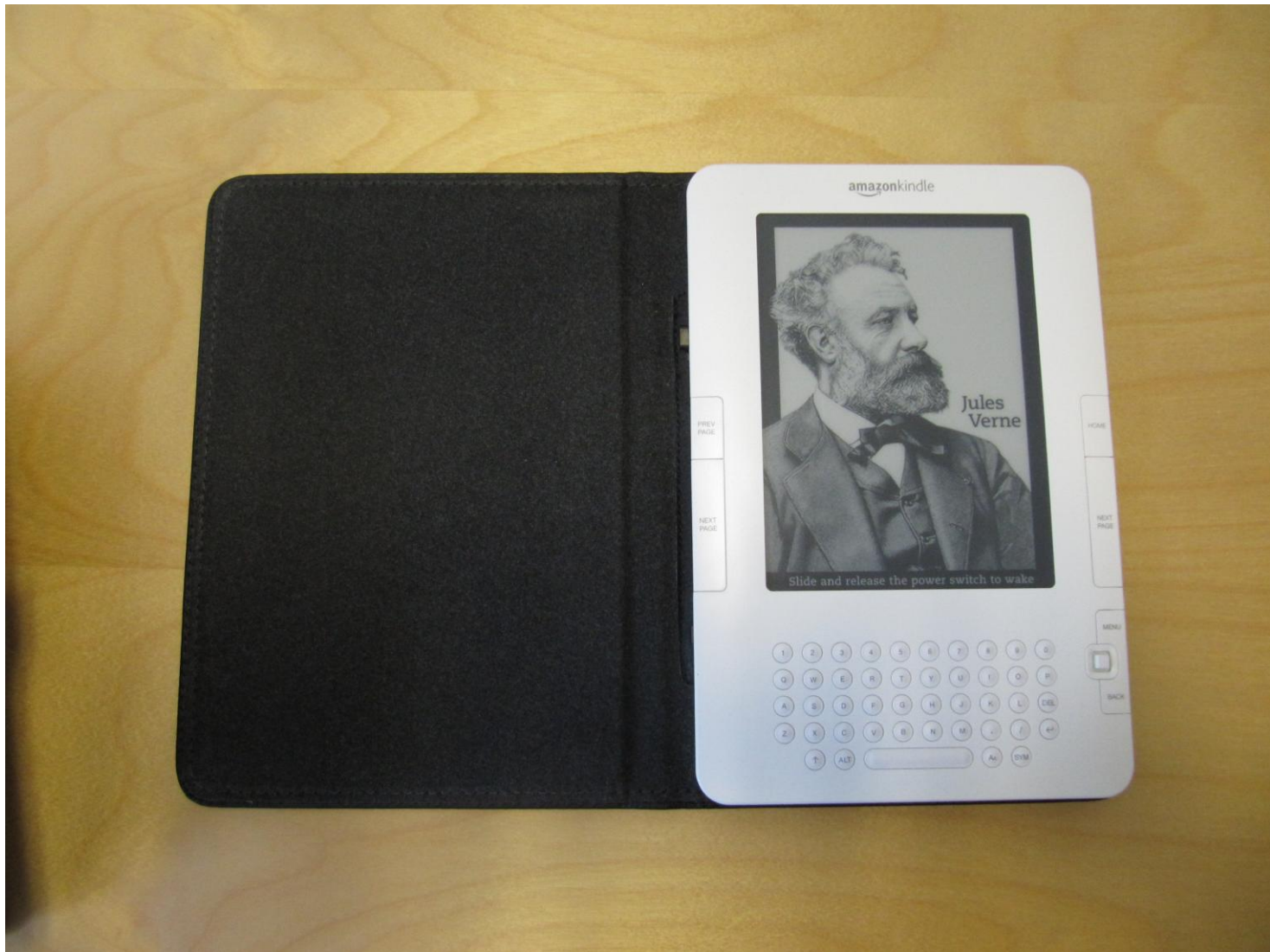
Aalto-yliopiston kirjaston e-kirjakokoelmat

Palvelu	Nimekkeiden määrä	Hankintatapa	Hankintatapa
DawsonEra	44	Kertaosto	Yksittäistilaus
Ebrary	45000	Vuositilaus	Paketti
ECCO	150000	Kertaosto	Paketti
EEBO	100000	Kertaosto	Paketti
Ellibs	80	Kertaosto	Yksittäistilaus
Elsevier	400	Kertaosto	Paketti
Knovel	1800	Vuositilaus	Paketti
LNCS (Springer)	6900	Vuositilaus	Paketti
Morgan & Claypool	108	Kertaosto	Paketti
Mylibrary	200	Kertaosto	Yksittäistilaus
OECD	20	Vuositilaus	Paketti
Safari	100	Vuositilaus	Yksittäistilaus
WSOY	22	Vuositilaus	Paketti

Aalto-yliopiston kirjaston e-kirjojen hankintapolitiikka

- Kaikki saatavilla olevat kurssikirjat hankitaan elektronisina, noin 15 % saatavina
- IP-tunnistuksilla, ei käyttäjätunnuksia tai salasanoja
- Walk-in-use sallittu
- Kertaostoina, ei vuosittaisia lisenssejä
- Rajaton yhtäaikainen käyttö
- Haku Teemu-kirjastoluettelosta
- Haku Nelli-tiedonhakuportaalista

E-kirjanlukijat

- Erillislaitte elektronisen dokumentin lukemiseen
- Ei taustavaloa → parempi lukukokemus
- Elektroninen muste → pitkä akunkesto

- Monia eri malleja, uusia tulossa koko ajan
- Tekniikka kehittyy: nettiyhteys, värinäyttö
- Kilpailevaa teknologiaa: iPhone, iPad, muut tabletit

Aalto-yliopiston kirjaston tutkimus e-kirjanlukijoista

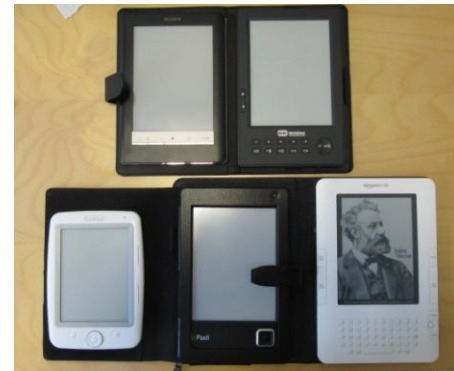
- IFLA artikkeli:
A Collaborative Study: on the Demands of Mobile Technology on Virtual Collection Development
- Tekijät: Mari Aaltonen, Saija Nieminen ja Marja Hjelt Otaniemen kirjastosta, sekä Petri Mannonen Käytettävyyslaboratoriosta

Motivaatio tutkimukselle

- Kirjastossa ei aiempaa osaamista e-kirjalukijoissa
- Voiko aineistojamme käyttää lukijoilla?
- Sallivatko lisenssit käytön e-lukijoilla?
- Mitkä lukijat soveltuvat parhaiten meille?
- Miten asiakkaat haluavat käyttää lukijoita?

Mitä tehtiin

- Ostettiin 10 lukijaa
  - Foxit, Booken, BeBook, Kindle, Sony Reader
  - E Ink Vizplex teknologia
  - Kaikkiin mahtuu yli tuhat kirjaa
- Testaus kirjastossa
- Testaus opiskelijoilla
  - Strategic Usability Research Group
- Kysely kustantajille ja e-kirjojen välittäjille

Hyvät uutiset

- PDF muodossa oleva aineisto toimii kaikilla lukijoilla
  - helppo ‘drag and drop’
  - zoomaus toiminnallisuus
- Open Access aineistot
- Lehtiartikkelit
- Opetusmateriaalit
- Osa e-kirjoista

Huonot uutiset

- Vain 17% lisensoidusta aineistosta oli käytettävissä lukijoilla!
- Miksi?
- Digital Rights Management (DRM) : teknologiat, jotka rajoittavat digitaaliseen sisältöön pääsyä tai sen käyttöä.

DRM e-kirjoissa

- Käytetään rajoittamaan tallennusta, kopiointia ja printtausta
- Rajoittaa kirjan käyttöä kaikilla laitteilla
- Rajoittaa erityisesti käyttöä e-lukijoilla
  - DRM suojatut kirjat yleensä vaatii nettiyhteyden toimiakseen
  - DRM voi estää kirjojen lataamisen ja siirron
- Adobe DRM mahdollistaa käytön e-lukijoilla, mutta vaatii Digital Editions-ohjelman asennuksen, Adobe-tilin hankkimisen ja lukijan ja tietokoneen auktorisoinnin

Aineistojen käytettävyys

- Täysin yhteensopivat:
  - Morgan & Claypool, Elsevier, Knovel, Lecture Notes in Computer Science (Springer), OECD
- Teoriassa yhteensopiva:
  - Ellibs: DRM tukee lataamista, mutta käyttö hyvin hankalaa
- Ei-yhteensopivat:
  - Dawsonera , Mylibrary, Ebrary, Safari, WSOY

Merkitys hankinnalle

- Harkitkaa mistä hankitte e-kirjanne!
- E-kirja aggregaattorit käyttävät rajoittavaa DRM:ää
- Kun ostaa suoraan kustantajalta:
  - Yleensä ei DRM:ää, joten parempi käytettävyys kaikilla laitteilla
  - Käytössä samoilla alustoilla kuin e-lehdet; mukana samoissa hauissa

E-kirjojen käytettävyys

- Tutkittiin e-lukijoiden soveltuvuutta akateemiseen opiskeluun
- Strategic Usability Research Group
  - Kurssimateriaali tarjottiin elektronisessa muodossa
  - 5 maisteriopiskelijaa valittiin testaajiksi
  - Ei aiempaa kokemusta e-lukijoista tai e-ink technologista
- Palaute kerättiin keskustelujen, oppimispäiväkirjojen (blogit) and kyselyjen avulla.
- Kindle testaus keskeytettiin opiskelijan pyynnöstä

Laitteiden käytettävyys - positiivista

- + Hyvä akun kesto
- + E-musteella hyvä luettavuus ja paperia vastaava lukukokemus
- + Tekstikokoa voi muuttaa
- + Kätevä kantaa mukana
- + Sopii hyvin lineaariseen lukemiseen, kuten romaaneihin

Laitteiden käytettävyys

- negatiivista

- Zoomaus-työkalut puutteelliset
  - A4-kokoa raskas lukea (tieteelliset artikkelit)
- Selailu mahdolloman hidasta
- Useamman tietolähteen yhtäaikainen käyttö mahdotonta
- Muistiinpanotyökalut hankalia
- Ei sovellu kuvaajien ja värikuvien katsomiseen
- Aineiston siirto laitteille “hidasta ja ärsyttävää”
- **Ei sovellu opiskelukäyttöön**

Laitteiden käytettävyys

- Opiskelijat odottivat laitteiden olevan enemmän tietokoneen kaltaisia
  - Nopeus
  - Paremmat työkalut
  - Näyttö koettiin karuksi (“non-display-like”)
- Suurin osa opiskelijoista kuitenkin uskoi hankkivansa e-lukijan vapaa-ajan käyttöön sitten kun pahimmat tekniset puutteet on korjattu

Elektronisten opiskeluaineistojen käyttö

- Oppilaat lukivat suurimman osan tietokoneelta:
  - Tiedon helppo etsittävyys
  - Linkitetty aineisto
  - Nopea selailu
  - Monen dokumentin yhtäaikainen käsittely
- Useanlaisia aineistoja:
  - Luentokalvoja ja muuta materiaalia opiskeluportaalista
  - Kirjoja ja tieteellisiä artikkeleita monesta eri kirjaston tarjoamasta palvelusta (Lisensoitua materiaalia puutteellisesti)
  - Ilmaista internet-aineistoa

Kommentteja kurssin vetäjältä

- “Selkeästi hankalimpia ja vähiten pidettyjä olivat e-kirja palvelut, jotka käyttivät monimutkaisia DRM-ratkaisuja.”
- “Usein, ennen kuin opiskelija suostui käyttämään e-kirjaa DRM-suojatusta palvelusta, hän tarkisti ensin olisiko sama tai vastaava materiaali löydettävissä netistä vapaasti käytettävänä versiona.”

Tulokset tutkimuksesta

- E-lukijat soveltuvat hyvin romaanien lukuun, mutta eivät ole tarpeeksi monipuolisia akateemiseen lukemiseen.
- Oppilaat lukevat e-aineistoja mielummin läppäreiltään, niiden monipuolisten käyttömahdollisuuksien takia.
- DRM ja tekniset yhteensopivuusvaatimukset tulee huomioida aina hankittaessa uusia e-aineistoja.

E-lukulaitteiden tulevaisuus

- Haastajat:
  - iPad ja muut tabletit
  - Älypuhelimet
  - Läppärit
- Jääkö erilliset lukulaitteet vain välivaiheeksi?
  - Verkkoyhteys laajentaa käyttömahdollisuuksia
- Alustat muuttuu: onko tänään ostamasi kirjat enää käytettävissä huomenna?

KIITOS!

Yhteystiedot:

Mari.aaltonen@tkk.fi